

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Макаренко А.С. Методика організації виховного процесу: Твори. – К., 1954. – Т.5.
2. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра // Вибрані твори: У 5-ти т. – К., 1976. – Т.1.
3. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу // Вибрані твори: У 5-ти т. – К., 1976. – Т.1.
4. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості // Вибрані твори: У 5-ти т. – К., 1976. – Т. 1.
5. Сухомлинський В.О. Сто порад учителям // Вибрані твори: У 5-ти т. – К., 1977. – Т. 2.

Анотація

Г.В.Бучковская, В.В.Бучковская

Использование идей А.С.Макаренко и В.А.Сухомлинского в профессиональной подготовке будущих учителей

В статье на основе анализа историко-педагогических источников и методической литературы раскрывается потенциал использования опыта персонала украинской педагогики в системе профессиональной подготовки учителей, классных руководителей к решению проблем коллективного обсуждения поступков учеников.

Ключевые слова: А.С.Макаренко, В.А.Сухомлинский, лично ориентированный подход, воспитание, коллектив, личность.

Summary

H.V.Buchkivs'ka, V.V. Buchkivs'ka

Usage of experience of A.S.Makarenco's and V.O.Sykhomlyns'kyi's ideas in professional preparation of the future teachers

On the basis of the analysis of historic-pedagogical sources and methodological literature the potential of usage of personally of Ukrainian pedagogics in the system professional preparation of teachers, class leaders to the solving of problems of collective discussion of the pupils acts is revealed.

Key words: A.S.Makarenco, V.O.Sykhomlyns'kyi, personally orientated approach, upbringing, collective body, personality.

Дата надходження статті до редакції

„6” лютого 2007р.

УДК 37.026

Г.П. ВАСЯНОВИЧ,

доктор педагогічних наук, професор
(м.Львів),

Л.В. ЗДАНЕВИЧ,

кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Хмельницький)

ПРИНЦИП ПРИРОДОВІДПОВІДНОСТІ У ДУХОВНОМУ СТАНОВЛЕННІ ТА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Проаналізовано сутність та зміст принципу природовідповідності в педагогічній теорії К.Д.Ушинського. Розкрито значення цього принципу у духовному становленні та розвитку особистості.

Ключові слова: принцип природовідповідності, духовне становлення та розвиток особистості, фуркація.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Ідея природовідповідного навчання та виховання формується і розвивається історично. Вона бере свій початок ще у творах античних мислителів – Демокріта, Сократа, Платона, Арістотеля. Проте наукове обґрунтування принципу природовідповідності належить великому чеському мислителю-гуманісту Я.А.Коменському. Цей принцип він розробляв на засадах сенсуалізму в працях „Велика дидактика”, „Закони добре організованої школи”, „Лабіринт світу і рай серця” та ін. [1, 91-181]. Вчений розробив гармонійну науково-педагогічну систему, яка враховує особливості природного розвитку дітей і сприяє цьому розвитку.

Значну увагу обґрунтуванню цього принципу приділили Дж.Локк, Ж.-Ж.Руссо, Й.Г.Пестолоцці, А.-Ф.Дістервег, Г.С.Сковорода, П.Д.Юркевич, В.В.Зінковський, П.П.Блонський, А.С.Макаренко, В.О.Сухомлинський та ін. Глибинний аналіз окресленої проблеми здійснив К.Д.Ушинський.

Формулювання цілей статті... Метою статті є висвітлення сутності та змісту теоретичних положень вченого щодо принципу природовідповідності.

Аналіз досліджень і публікацій та виклад основного матеріалу... Концептуальні положення щодо цієї фундаментальної проблеми видатний педагог аргументовано виклав у творах „Про народність в громадському вихованні”, „Праця в її психічному і виховному значенні”, „Рідне слово”, „Дитячий світ”, особливо в праці „Людина як предмет виховання” [2].

Варто зазначити, що у розумінні принципу природовідповідності К.Д.Ушинський дотримувався дещо інших поглядів, ніж Я.А.Коменський і Ж.-Ж.Руссо. Обґрунтовуючи цей принцип, Я.А.Коменський підпорядковував весь навчально-виховний процес законам розвитку природи, а також людини як свідомої частини цієї природи. Ж.-Ж.Руссо вимагав організувати все навчання, виходячи з природи дитини. Природовідповідність навчання К.Д.Ушинський розумів як відповідність його загальному рівню психофізичного стану дітей. Оцінюючи, наприклад, підхід Ж.-Ж.Руссо у цьому питанні, він акцентує увагу на тому, що, незважаючи на прагнення Ж.-Ж.Руссо виховувати відповідно до природи, останній не досягає своєї мети. Характеризуючи сутність теорії Ж.-Ж. Руссо, К.Д.Ушинський писав: „Руссо, поставивши свого вихованця перед мальовничою картиною сходу сонця, помилився у своїх розрахунках. Дитина залишилася байдужою до тієї картини, яка викликала захоплення у Руссо. Картина була занадто велика і складна для душі дитини. Їй треба було перевірити багато дрібних відчуттів, щоб із них могло скластися те обширне уявлення, якого сподівався Руссо” [2, 191].

Отже, без знання і врахування природи дитини, зазначає вчений, неможливо досягнути поставленої виховної мети. Вихователю слід пам'ятати, що дитина живе своїм життям, віддзеркалює специфічним чином навколишній світ, по-своєму діє, мислить. Звідси випливає закономірність: „Якщо педагогіка хоче виховувати людину в усіх відношеннях, то повинна *попередити пізнати* її також у всіх відношеннях” [2, 28]. І далі: „Вихователь повинен прагнути пізнати людину такою, *якою вона є в дійсності*, з усіма її буденними, дрібними потребами, з усіма її великими духовними вимогами. Вихователь повинен знати людину в сім'ї, в суспільстві, серед народу, серед людства й на самоті зі своєю совістю; у будь-якому віці, у всіх класах, у всіх становищах, в радості і горі, в приниженні й у величі, в розквіті сил і в недузі, серед необмежених надій і на смертному одрі, коли слово *людської* втіхи вже безсиле. Він повинен знати спонукальні причини найбрудніших і найвищих вчинків, історію зародження злочинних і великих думок, історію розвитку будь-якої пристрасті й будь-якого характеру. Тоді тільки буде він спроможний черпати в самій природі людини засоби виховного впливу, – засоби ці величезні” [2, 36].

На думку К.Д.Ушинського, голос природи повинен завжди доходити і до батьків, і до суспільства, і до вихователів, і до законодавців. Виховання лише тоді дає позитивні результати, коли базується на психофізичних закономірностях розвитку людини, зумовлених впливом середовища у широкому сенсі цього слова. „З природою погано сперечатися; можна, можливо, не поважати її законів, можна перешкодити їх виконанню в розвитку людини, але із цього нічого доброго не вийде: людині залишається тільки пізнати ці закони й скористатися з їх сили” [3, 395].

Природний стан дитини полягає в діяльності, рухомості, активності, безпосередності, в прагненні до пізнання навколишнього, і цієї „вказівкою природи” повинен керуватися вчитель-вихователь. Діяльність дитини багатоманітна, зміст та інтенсивність її змінюється з віком і розвитком. Проте, чим молодший вік, тим більше вимагає він різноманітності діяльності. Педагог наголошував, що навчання має розпочинатися у відповідному віці дитини: „Коли починаєте взагалі вчити дитину раніше ніж вона дозріла для навчання, або вчити її якого-небудь предмета, зміст якого їй ще не підходить за віком, то неминуче потрапите на такі перешкоди в її природі, які може подолати лише час. І чим наполегливіше будете ви боротися з цими перешкодами віку, тим більше завдасте шкоди вашому учневі. Ви вимагаєте від нього неможливого: вимагаєте, щоб він став вище свого власного розвитку, забуваючи, що всякий органічний розвиток відбувається в певний період часу і що наша справа – не прискорювати і не сповільнювати цей розвиток, а тільки давати йому здорову душевну поживу” [4, 391-392].

Виходячи з цього, непорушним законом навчання К.Д.Ушинський вважав відповідність між труднощами навчального завдання та можливостями подолання їх учнями в такому співвідношенні, щоб на долю вихованця залишалось рівно стільки, скільки можуть подолати його молоді сили. Водночас учений застерігав від примітивізму в навчанні, вихолощення вчителями змісту предмета. Адже, на його думку, саме через зміст предмета відбувається не лише навчальна дія, а й формується світоглядна позиція учня, його моральні норми, ідеали, власна система оцінних суджень. „Непедагогічно також робить і той, хто, будучи неспроможний піднести дитину до розуміння якого-небудь предмета, старається знизити цей предмет до рівня дитячого розуміння. ...Відкидаючи спотворювання науки для дітей, я анітрохи не відкидав подавання дітям тих наукових відомостей, з якої б науки їх не брати, що їх не тільки не може зрозуміти дитина (це ще не причина), але й ті, які виявляються необхідними для поповнення і з'ясування її дитячого світогляду або корисними для її розумових і словесних вправ” [4, 392]. Сучасний учитель може називатися справжнім лише тоді, коли він дає дитині нові знання, взаємопов'язані з сучасним і майбутнім життям суспільства, водночас навчання, розвиток і

виховання вибудовується на основі природовідповідності. Цієї думки К.Д.Ушинський дотримувався і стосовно навчального закладу, який повинен забезпечити дитину найбільш сучасним знанням.

Вчений характеризував вік дитини як протилежний віку дорослих, уже сформованих людей, заперечуючи думку про те, що дитина – це маленька доросла людина. Організм дитини знаходиться лише на початку свого розвитку і здатний розвиватися у соціальному середовищі та разом із ним. К.Д.Ушинський розрізняв, не беручи до уваги перших трьох років, три основні періоди дитинства: власне дитинство або дошкільний період (з 3 до 7 років), отрочтво або навчальний період (з 7-8 до 15 років) і юність (з 16-17 до 21 року). Практично в навчальному періоді він розрізняв молодший вік (з 7 до 10 років) і вік старший (з 10 до 15 років). Характеризуючи ці періоди, К.Д. Ушинський найбільшу увагу приділяв віку отрочтва і юності, протягом яких розгортається дидактичний процес у всьому його обсязі.

Вік отрочтва – це вік розвитку розумових здібностей і накопичення знань. Вищі розумові здібності розвиваються на цій основі лише поступово. Тому період отрочтва дитини, починаючи з 6 або 7 років до 14 і 15, можна назвати періодом найбільш сильної роботи механічної пам'яті. Пам'ять на цей час набуває вже дуже багато „слідів” і, користуючись могутньою підтримкою слова, може працювати швидко і тривало у засвоєнні нових „слідів” і асоціацій; а внутрішня робота душі, перестановка і перетворення асоціацій, які могли б перешкодити цьому засвоєнню, ще слабкі. Ось чому період отрочтва може бути названим *навчальним періодом*, і цим коротким періодом життя повинен користуватися педагог, щоб збагатити внутрішній світ дитини тими уявленнями й асоціаціями уявлень, які знадобляться мисленнєвій здатності для її праці. Витрачати цей час виключно на *так званій* розвиток розуму було б великою помилкою і злочином перед дитинством; а ця помилка характерна для новітньої педагогіки. Період сильної механічної пам'яті триває не у всіх однаково, застерігав педагог [2, 262].

К.Д.Ушинський звертав увагу на те, що на 12-му році життя дитини спостерігається зниження роботи механічної пам'яті. Водночас з'являються інші види духовної діяльності, які ґрунтуються на тій же основі – уяві та розумі. Уява, на протипагу пам'яті, надає певну примхливість зміні уявлень у душі дитини, означає початок деякої її свободи розпоряджатися матеріалом своєї пам'яті, проте вона не лише працює над матеріалами, які постачає їй пам'ять, але й, у свою чергу, передає пам'яті плоди своїх творів [2, 290].

Свобода уяви поступово починає контролюватися як самою дійсністю, так і розумом, який розвивається під впливом навчання. Отже, зі зміною діяльності свідомості (уяви і розуму) змінюється й ускладнюється діяльність пам'яті дитини. Ця зумовлена зростанням вікових змін „поступовість у розвитку пам'яті має широке застосування у виховній і особливо в навчальній діяльності, і цю поступовість повинні брати до уваги і школа, і педагог, і підручник” [2, 263].

Юність позначається шістнадцятьма роками. Співвідношення функцій свідомості у період юності (16 років) уже інше. „В юності, коли в людині пробуджуються з особливою силою й ідеальні прагнення, і тілесні пристрасті, робота механічної пам'яті, природно, відходить на другий план; але ми помилилися б, сказавши, що пам'ять взагалі в юнацькому віці слабшає. Вона така ж сильна, але тільки щодо тих асоціацій, які перебувають у зв'язку з прагненнями юності” [2, 263].

В юності, на думку К.Д.Ушинського, починається інший період виховання і навчання: це пора виховання особистості на засадах потягу до знань і діяльності. У цьому віці поради, настанови вже мало допомагають. Юність, за словами К.Д.Ушинського, милується своїми новими силами і вже не прагне допомоги з боку інших. У 16-річному віці відбувається становлення в людині переконань, народжуються в її свідомості різноманітні ідеї, формується світогляд. „Ми вважаємо, пише К.Д.Ушинський, – період в житті людському від 16 до 22-23 років найбільш вирішальним. Тут саме довершується період утворення окремих ланок уявлень, і якщо не всі вони, то переважна частина їх групуються в одну сітку, досить обширну, щоб віддати рішучу перевагу тому чи іншому напрямку в образі думок людини та її характері. Якщо яка-небудь висока ідея або яка-небудь благородна пристрасть керували в цей час остаточним формуванням матеріалу в уяві, то... врешті-решт розумне та благородне прагнення візьме гору. Згодом така будова всього змісту душі буде вже значно утруднена, якщо взагалі можлива. У вогні, що *оживляє юність, гартується характер людини*. Ось чому не слід ні гасити цього вогню, ні боятися його, ні дивитися на нього, як на щось небезпечне для суспільства, ні обмежувати його вільного горіння, а тільки дбати про те, щоб матеріал, який в цей час вливається в душу юнака, був доброї якості” [2, 297-298].

Ці загальні вікові закономірності, охарактеризовані К.Д.Ушинським, чітко вказують стратегію напрямку їх використання у навчально-виховному процесі. Проте учитель, керуючись

принципом природовідповідності, про що постійно наголошував великий учений, має враховувати розвиток окремої дитини, її особливості, здібності тощо.

Обґрунтовуючи зміст принципу природовідповідності, К.Д.Ушинський не обмежується проблемою вікових особливостей дитини. Він висунув вимогу „відсутності надмірної напруги і надмірної легкості” у навчанні. Цю ідею педагог пояснив у такий спосіб: навчання не повинно бути легким, але треба полегшити дітям складний процес навчання. Важливо, щоб навчання було діяльним, інтенсивним. Адже природний стан дитини активний і знаходиться у постійному розвитку.

Отже, навчання має враховувати цей загальний розвиток і постійно ускладнюватися. У добре організованій школі, що відповідає природі дитини, повинно знайти собі місце і серйозне навчання, і посильна фізична праця, і гра. Всі вони покликані задовольнити потреби дитини в діяльності.

У молодшому віці, зазначає К.Д.Ушинський, надзвичайно велика роль належить грі. Її роль і значення є навіть важливішим, ніж початкове навчання. Вона виховує активність, ініціативу, кмітливість, спритність, розвиває фізично й розумово, формує характер. Гра, як і пісня – вільне, надихаюче творіння самої природи дитини, учив К.Д.Ушинський. Проте, застерігав великий учений, дитину не слід розвивати лише „ззовні”, не враховуючи її внутрішній розвиток. Дитина активно розвивається лише у процесі самодіяльності (активної участі) в організованому навчально-виховному процесі. Навчання буде розвиваючим і виховуючим тоді, коли вчитель гармонійно поєднуватиме такі його методи і прийоми, як предметний і словесний (поєднання слова і наочності); сократичні бесіди, які логічно спрямовують мислення учня до правильних висновків; евристичний, що ставить перед учнями пізнавальні проблеми, завдання і сприяє їх розв'язанню; акроаматичний (виклад знань учителем). Лише у своїй органічній єдності ці методи і прийоми забезпечать аналітико-синтетичний підхід до вивчення матеріалу, сприятимуть активізації пізнавальної діяльності учнів.

Природовідповідному навчанню й вихованню мають слугувати і міжпредметні зв'язки. Зв'язки між предметами викладання повинні стати виявом загального зв'язку і єдності світу.

У старших класах К.Д.Ушинський допускав фуркацію. Фуркація (від лат. *furkatus* – поділ, відокремлення) – побудова навчального плану згідно природних нахилів, здібностей учнів (гуманітарний, природничо-математичний та ін.). Педагог вважав, що фуркація школи допоможе розв'язати складну проблему перевантаження і певною мірою задовольнить життєві запити і зацікавлення учнів.

Особливе значення, на думку К.Д.Ушинського, природовідповідність має в розвитку інтелектуальних і моральних якостей особистості. Знання потрібні особистості не самі по собі, але для формування в ній моральних переконань, ідеалів, звичок, морального вибору. Він прагнув, щоб учителі, викладачі досліджували душу дитини на основі глибокого знання науки психології. Лише тоді система навчання повною мірою здатна розвивати душу і почуття вихованця.

Висновки... Таким чином, ми вважаємо, що теорія К.Д.Ушинського про природовідповідне навчання і виховання є більш досконалою від теорій, які до нього в цій сфері знала дидактика.

До подальших напрямів дослідження цієї проблеми належать такі: новітні технології й можливості застосування принципу природовідповідності у навчально-виховному процесі; взаємозв'язок принципів природовідповідності й культуровідповідності відповідно до вимог Болонського процесу щодо якості навчання і виховання особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Коменский Я.А. Великая дидактика // Хрестоматия по истории зарубежной педагогики / Под. ред. А.И.Пискунова. – М.: Просвещение, 1981. – С. 91-181.
2. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології // Ушинський К.Д. Твори: В 6 т. – Т. 4 / Відп. за укр. вид. Г.С.Костюк, С.Х.Чавдаров. – К.: „Рад. школа”, 1952. – С. 28-451.
3. Ушинський К.Д. Матеріали до третього тому „Педагогічної антропології” // Ушинський К.Д. Твори: В 6 т. – Т. 6 / Відп. за укр. вид. Г.С.Костюк, С.Х.Чавдаров. – К.: „Рад. школа”, 1955. – С.39-399.
4. Ушинський К.Д. Поради батькам і наставникам при викладанні рідної мови за підручником „Родное слово” // Ушинський К.Д. Твори: В 6 т. – Т.2. / Відп. за укр. вид. Г.С.Костюк, С.Х.Чавдаров. – К.: „Рад. школа”, 1954. – С. 389-448.

Анотація

Г.П.Васянович, Л.В.Зданевич

Принцип природосообразности в духовном становлении и развитии личности

Проанализировано существование и содержание принципа природосообразности в педагогической теории К.Д. Ушинского. Раскрыто значение этого принципа в духовном становлении и развитии личности.

Ключевые слова: *принцип природосообразности, духовное становление и развитие личности, фуркация.*

Summary

H.P.Vasianovych, L.V.Zdanevych

Principle of nature congruity in the spiritual becoming and development of a personality

The essence and contents of the principle of nature congruity in the pedagogical theory of K.D.Usynskiy is analyzed. The above-mentioned principle's meaning in the spiritual becoming and development of a personality is considered.

Key words: *the principle of nature congruity, the spiritual becoming and development of a personality, furcation.*

Дата надходження статті до редакції

“9” лютого 2007р.

УДК 37.013 (045)

Г.В.ВИШИНСЬКА,

кандидат педагогічних наук, доцент

(м.Хмельницький)

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ОСВІТНІХ ПРАКТИКАХ

В статті досліджується проблема розвитку інтеграційних процесів на основі впровадження нових інформаційних технологій навчання як однієї з дидактичних умов формування інформаційної культури особистості як в загальноосвітній школі, так і у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: *інформаційне суспільство, інформатизація, інформаційна культура, особистість, інтеграція, інформаційні технології навчання.*

Постановка проблеми в загальному вигляді... Практика формування інформаційного суспільства у різних країнах світу свідчить, що загальнодержавний успіх зазначеного процесу залежить у першу чергу від ефективності інформатизації сфери освіти. Саме ця сфера є базовою для масової інформатизації усіх галузей суспільного розвитку. Новітнім пріоритетом інформатизації освіти виступає сьогодні інформаційна культура особистості.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Проблема формування інформаційної культури особистості досліджувалась значною кількістю науковців, серед яких слід відзначити таких дослідників як Н.В.Апатова, К.К.Беркита, А.Ф.Верлань, Р.С.Гуревич, А.М.Гуржій, Ю.О.Дорошенко, М.І.Жалдака, Т.В.Живолук, Ю.О.Жук, В.І.Клочко, М.М.Левшин, Я.І.Литвинова, В.М.Мадзігон, І.І.Мархель, Ю.І. Машбиць, В.С.Михайлова, Н.В.Морзе, А.Ю.Пилипчук, Ю.С.Рамський, В.Д.Руденко, О.В.Співаковський, О.А.Удод, П.Г.Шеремет та ін. Проведені дослідження сприяли напрацюванню значного як теоретичного, так і педагогічно-експериментального матеріалу, яким обґрунтовувалася необхідність взяти до уваги комплексний характер змін в культурі особистості молодого людини, котрі сприятимуть ґрунтовній її підготовленості до новітніх умов соціального життя в інформаційному суспільстві. Такої ж позиції щодо необхідності формування засобами навчально-освітньої діяльності інформаційної культури особистості через впливи на світогляд, його ціннісні виміри, стиль мислення, культуру спілкування тощо дотримувалися й зарубіжні дослідники: В.З.Алад'єв, В.Н.Аверкін, А.Н.Атаян, С.О.Бешенков, Ю.Ю.Власов, О.Б.Гук, Є.В.Данильчук, В.В.Жилкін, Г.С.Ітпекова, Р.Р.Камалов, К.К.Колін, С.М.Конюшенко, О.А.Кузнецов, В.С.Ледньов, Л.І.Михайлова, Є.А.Медведева, Н.В.Матвеев, В.В.Мозолін, П.І.Образцов, Є.Л.Семенюк, І.Г.Хангільдієва, І.Ю.Хлобистова, В.Ф.Шолохович та ін.

Перед дослідниками постала необхідність подальшого осмислення як змісту, складових інформаційної культури особистості (ІКО), так і з'ясування педагогічних умов її формування засобами навчання та освіти. Перші науково-пошукові дослідження означених аспектів започаткували певні уявлення щодо окремих характеристик інформаційної культури особистості, проте усталеного розуміння щодо цих питань ще не досягнуто, хоча актуальність цих завдань набула широкого визнання.

Формулювання цілей статті... Мета статті – дослідження проблеми розвитку інтеграційних процесів в освіті на основі впровадження новітніх інформаційних технологій навчання; координації завдання формування інформаційної культури особистості з ієрархією інших завдань-призначень загальноосвітніх дисциплін у школах та вищих навчальних закладах в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу... Зазначена проблематичність розуміння змісту, складових інформаційної культури особистості та педагогічних умов її ефективного формування потребує свого розв'язання не лише в загальнотеоретичному плані, а й стосовно особливостей різних